

Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar type en grootte

Andries de Jong

Het aantal huishoudens neemt de komende decennia fors toe, van 6,9 miljoen in 2002 naar 8,3 miljoen in 2035. Deze groei wordt vooral bepaald door een sterke toename van het aantal alleenstaanden in diezelfde periode, van 2,4 naar 3,4 miljoen. Tussen 2002 en 2025 stijgt het aantal al dan niet gehuwde paren licht, van 4,1 naar 4,3 miljoen. Het aantal eenoudergezinnen neemt fors toe, van 410 duizend in 2002 naar 590 duizend in 2050. De sterke groei van het aantal alleenstaanden hangt onder meer samen met de vergrijzing. Vooral het aantal alleenstaanden van 45 jaar en ouder neemt de komende decennia toe. De vergrijzing komt ook tot uitdrukking in een beduidende stijging van het aantal paren van 65 jaar en ouder die geen thuiswonende kinderen (meer) hebben.

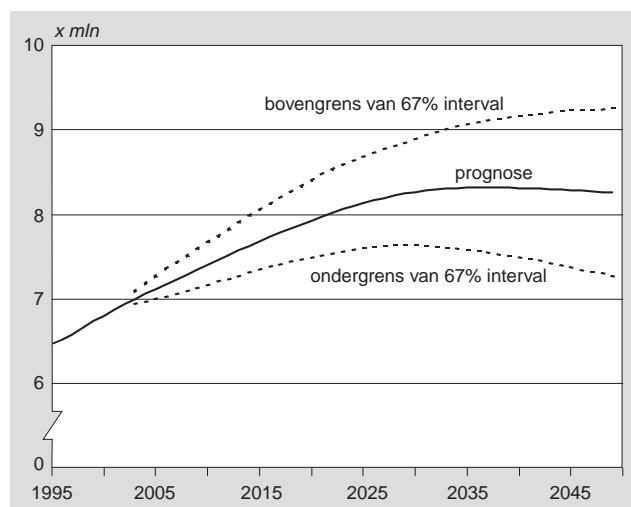
1. Inleiding

Dit artikel presenteert toekomstige ontwikkelingen in het aantal huishoudens naar type en grootte volgens de nieuwe huishoudensprognose. In twee andere artikelen in deze aflevering van *Bevolkingstrends* wordt ingegaan op belangrijke bouwstenen van de prognose van het aantal huishoudens, namelijk de prognose van de bevolking naar burgerlijke staat (De Jong en Van Huis, 2003a) en de prognose van de bevolking naar huishoudenspositie (De Jong en Van Huis, 2003b).

2. Groei aantal huishoudens

Het aantal huishoudens neemt de komende decennia fors toe, van 6,9 miljoen in 2002 naar 8,3 miljoen in 2035 (grafiek 1). Daarna blijft het aantal vrijwel constant. De verwachte groei in het aantal huishoudens met 1,4 miljoen betekent dat de woningvoorraad de komende dertig jaar met gemiddeld circa 50 duizend per jaar zal moeten toenemen. In grafiek 1 zijn de onder- en bovengrens van het 67-procent prognose-interval weergegeven. De boven-

1. Aantal huishoudens



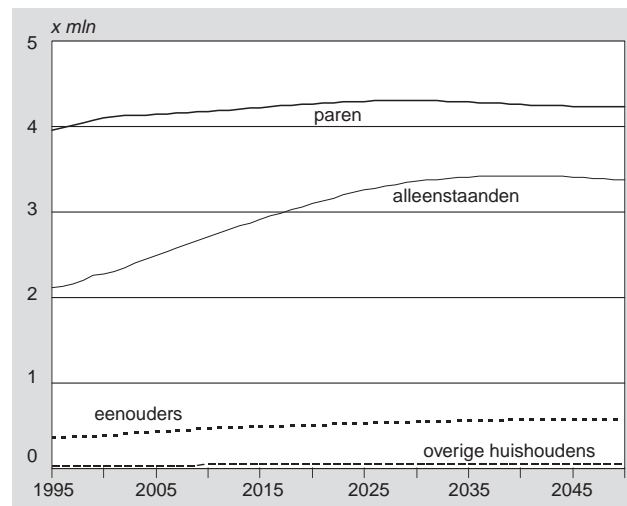
grens van het 67-procent interval bedraagt 9,3 miljoen in 2050. Verondersteld wordt dus dat de kans vrij klein is dat het aantal huishoudens tegen die tijd hoger zal zijn dan dit aantal. De ondergrens van het prognose-interval laat zien dat de kans dat het aantal huishoudens de komende decennia zal dalen vrij klein is.

De groei van het aantal huishoudens doet zich voor bij eenpersoonshuishoudens. Het aantal alleenstaanden zal de komende vier decennia toenemen van 2,4 miljoen in 2002 naar 3,4 miljoen in 2035 (grafiek 2). Daarna blijft het aantal alleenstaanden vrijwel gelijk. Het aantal al dan niet gehuwde paren stijgt licht, van 4,1 miljoen in 2002 naar 4,3 miljoen in 2025. Vervolgens daalt het aantal paren langzaam, naar 4,2 miljoen in 2050.

Bij het aantal eenoudergezinnen gaat het om veel kleinere aantallen dan bij paren en alleenstaanden. Voor dit type huishouden wordt in de nieuwe prognose een relatief forse stijging voorzien. In 2002 zijn er 410 duizend eenoudergezinnen, tegen naar verwachting ongeveer 590 duizend in 2050. Het aantal huishoudens dat niet tot één van bovengenoemde categorieën behoort, blijft in de toekomst met circa 50 duizend vrijwel gelijk.

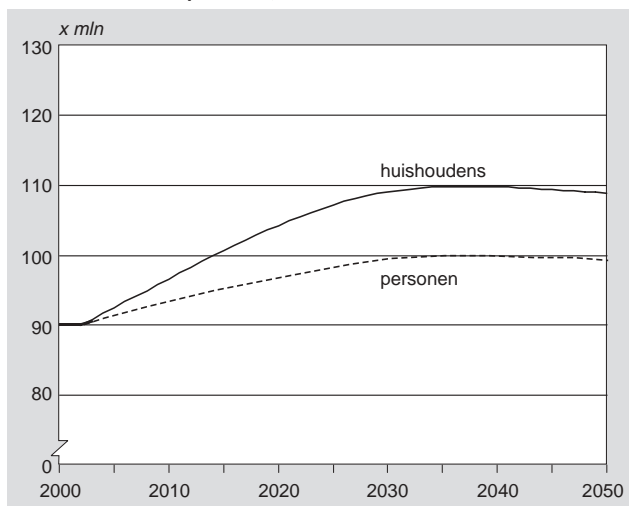
De ontwikkeling van de vraag naar woningen in de toekomst hangt voor een belangrijk deel samen met de ontwikkeling van de verschillende typen huishoudens. Aangezien de groei van het aantal huishoudens vrijwel volledig uit eenpersoonshuishoudens bestaat, ligt het voor de hand dat de vraag naar kleinere woningen fors zal toenemen.

2. Huishoudens naar type

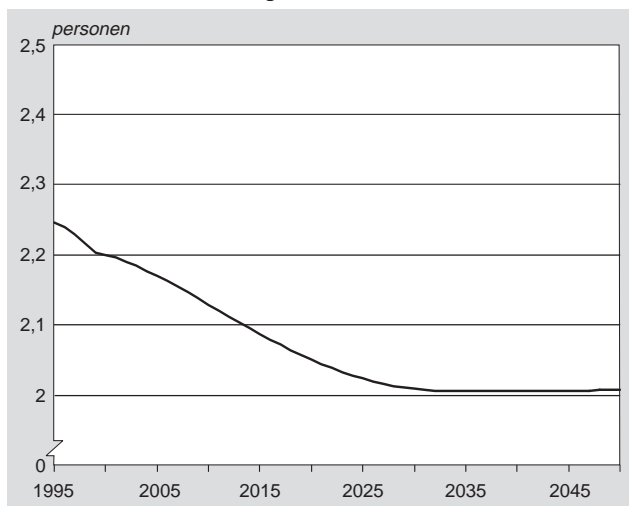


Doordat de groei van het aantal huishoudens zich vooral voordoet bij alleenstaanden, is de huishoudensgroei groter dan de toename van het aantal personen (grafiek 3). Terwijl in de periode 2002–2050 de bevolking met ongeveer 10 procent groeit, neemt het aantal huishoudens met ongeveer 20 procent toe. Dit houdt in dat de gemiddelde woningbezetting in de toekomst zal blijven dalen. In de periode 1995–2002 is het gemiddeld aantal personen per huishouden gedaald van 2,34 naar 2,29 (grafiek 4). In de toekomst daalt de bezettingsgraad verder, tot 2,1 in 2035. Daarna treedt geen verdere daling meer op.

3. Huishoudens en personen, 2002 = 100



4. Gemiddelde huishoudensgrootte



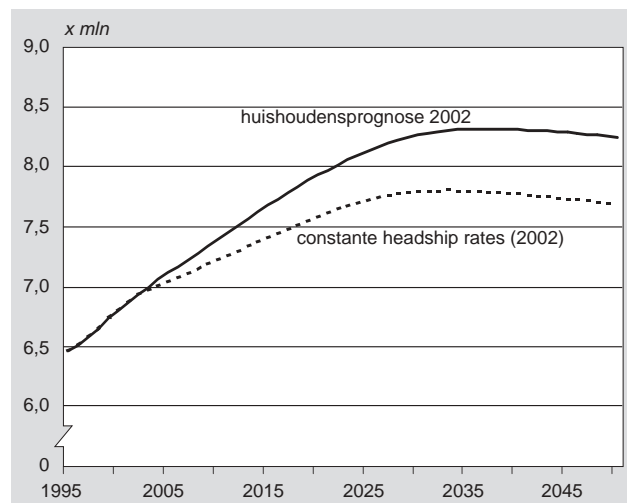
3. Effect bevolkingsgroei en gedragsveranderingen

Ontwikkelingen in het aantal huishoudens worden beïnvloed door gedragsveranderingen. Zo valt na een scheiding een paar doorgaans uiteen in twee huishoudens, aangezien de vrouw (vaak met eventuele kinderen) en de man meestal op verschillende adressen gaan wonen. Tussen 1970 en 2002 is de kans op een echtscheiding gestegen van ongeveer 10 procent naar ongeveer 25 procent (De Jong en Van Huis, 2003a). Dit heeft in het verleden de groei van het aantal huishoudens gestimuleerd. In de toekomst zal dit in veel mindere mate het geval zijn, omdat de echtscheidingskans naar verwachting nog maar enkele procentpunten stijgt. Andere gedragsveranderingen zullen de groei van het aantal huishoudens naar verwachting sterker beïnvloeden. Zo wordt in de huishoudensprognose verondersteld dat veranderingen in relatievorming en -ontbinding zullen leiden tot een sterke stijging van het aantal alleenstaanden. In de toekomst zullen op jonge en middelbare leeftijden naar verhouding minder mensen gehuwd samenwonen, en meer mensen niet-gehuwd samenwonen (De Jong en Van Huis, 2003b). Deze ontwikkeling heeft te maken met de verminderde populariteit van het huwelijk. Op jonge leeftijden gaan de meeste jongeren eerst samenwonen om eventueel pas later, als dertiger, te gaan trouwen. De ontbindingskans van dergelijke samenwonenrelaties is beduidend hoger dan die van het huwelijk (De Graaf en Steenhof, 1999), waarschijnlijk omdat deze relaties minder traditioneel en vaker kinderloos zijn. De relatie is hierdoor soms vrijblijvender. Na het mislukken van de samenwonenrelatie gaan de ex-partners meestal alleenwonen, en kan het een aantal

jaren duren voordat een nieuwe partner wordt gevonden. Hierdoor zal de komende decennia het aantal alleenstaanden op middelbare leeftijden sterk stijgen.

Het effect van gedragsveranderingen op de toekomstige stijging van het aantal huishoudens kan worden bepaald aan de hand van een berekening waarbij het effect van gedragsveranderingen wordt uitgeschakeld. De uitkomsten van deze berekening kunnen worden vergeleken met de resultaten van de huishoudensprognose waarin de gedragsveranderingen wel zijn opgenomen. Het verschil tussen deze twee uitkomsten geeft dan het effect van gedragsveranderingen weer. Voor de berekeningswijze zonder gedragsveranderingen worden voor het kalenderjaar 2002 eerst de 'headship rates' berekend: per leeftijd wordt het aantal referentiepersonen van huishoudens (elk huishouden telt één referentiepersoon) gedeeld op het aantal personen. Vervolgens worden de 'headship rates' van 2002 toegepast op de bevolking naar leeftijd in de prognoseperiode die loopt van 2002 tot 2050. Het aantal huishoudens blijkt volgens deze berekening tussen 2002 en 2050 te groeien van 6,8 naar 7,7 miljoen (grafiek 5), een toename van 0,9 miljoen. Aangezien in de huishoudensprognose sprake is van een groei met 1,4 miljoen, kan worden geconcludeerd dat in de komende halve eeuw zo'n 40 procent van de huishoudensgroei het gevolg is van gedragsveranderingen en zo'n 60 procent het gevolg van de bevolkingsgroei.

5. Aantal huishoudens



4. Verschil in toename naar grootte

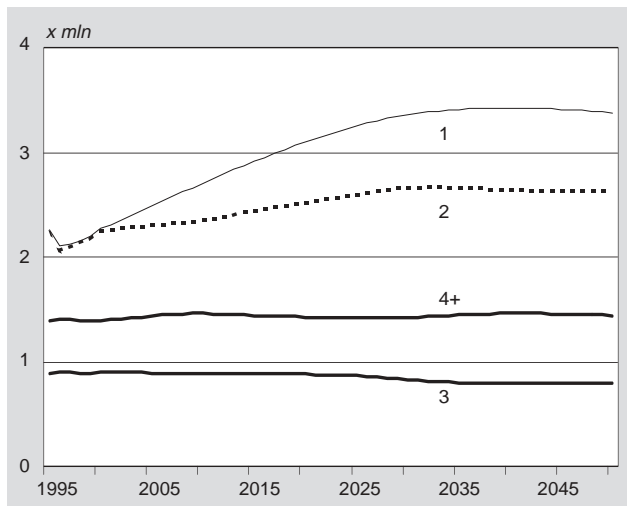
In 2002 waren er iets meer eenpersoonshuishoudens dan tweepersonshuishoudens, respectievelijk 2,4 en 2,3 miljoen. Dit kleine verschil groeit de komende vijftig jaar uit tot een fors verschil: in 2050 komt het aantal eenpersoonshuishoudens uit op 3,4 miljoen en het aantal tweepersonshuishoudens op 2,6 miljoen (grafiek 6).

De grotere huishoudens blijven beduidend minder talrijk dan de kleine huishoudens. Huishoudens die uit ten minste vier personen bestaan, kwamen in 2002 wel vaker voor dan huishoudens van drie personen, met respectievelijk 1,4 miljoen en 0,9 miljoen. In de toekomst blijven deze aantallen vrijwel gelijk.

5. Ontwikkelingen naar type

Twee typen gezinnen kunnen worden onderscheiden: paren (met of zonder kinderen) en eenoudergezinnen. Het aantal paren neemt tussen 2002 en 2025 licht toe, van 4,1 naar 4,3 miljoen, en vervolgens weer licht af. De toename komt vooral voor rekening van het aantal kinderloze paren. Het aantal kinderloze paren neemt tussen 2002 en 2030 toe van 2,0 miljoen naar bijna 2,3 miljoen, en daarna weer iets af naar 2,2 miljoen in 2050 (grafiek 7).

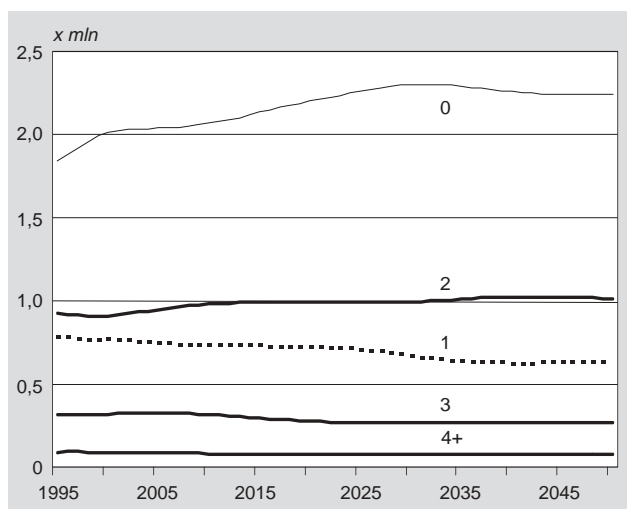
6. Huishoudens naar grootte



Momenteel is 49 procent van de paren kinderloos. In 2050 zal dit percentage zijn gestegen naar 53.

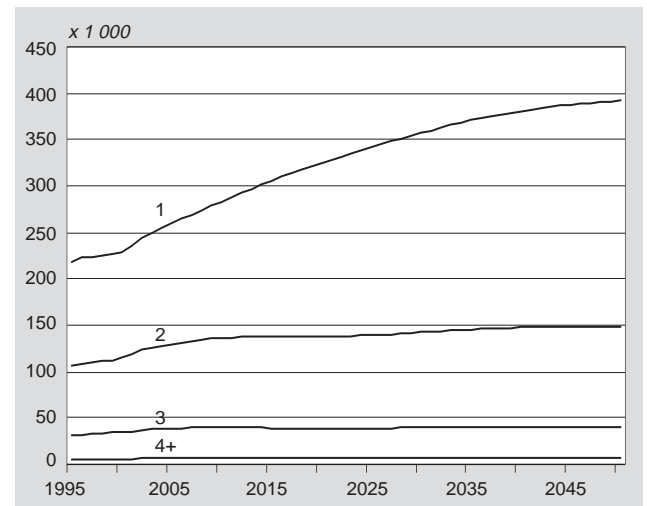
Het gezin met twee thuiswonende kinderen komt na het kinderloze paar wat betreft aantal op de tweede plaats, met bijna 0,9 miljoen in 2002. Voor 2050 wordt een geringe stijging, naar 1,0 miljoen, verwacht. Het aantal paren met één thuiswonend kind bedroeg in 2002 bijna 0,8 miljoen. Voor de toekomst wordt een daling van het aantal één-kind-gezinnen verwacht, naar 0,6 miljoen in 2050. Paren met ten minste drie thuiswonende kinderen zijn relatief schaars: in 2002 ging het om ongeveer 410 duizend gezinnen. Voor de toekomst wordt een daling verwacht naar 340 duizend in 2050.

7. Paren naar kindertal



Eenoudergezinnen wijken wat betreft hun kindertal sterk af van gezinnen met twee ouders. Het eenoudergezin met slechts één kind komt duidelijk het meest voor (*grafiek 8*). Dit komt doordat scheidingen vaker plaatsvinden onder paren met één kind dan onder paren die al twee of meer kinderen hebben. De groei van het aantal eenoudergezinnen in de toekomst zal vooral bij het één-kind-gezin plaatsvinden. In 2002 waren er 240 duizend eenoudergezinnen met één kind; in 2050 zijn het er 390 duizend. In 2002 telde zo'n 60 procent van de eenoudergezinnen één kind, een percentage dat in 2050 zal zijn gestegen naar 67 procent. Ook het aantal eenoudergezinnen met twee kinderen zal in de toekomst toenemen: van 120 duizend in 2002 naar 150 duizend in 2050. Het aantal eenoudergezinnen met drie of meer kinderen blijft in de toekomst vrijwel gelijk.

8. Eenouders naar kindertal



6. Leeftijd ouders en 'empty nest'

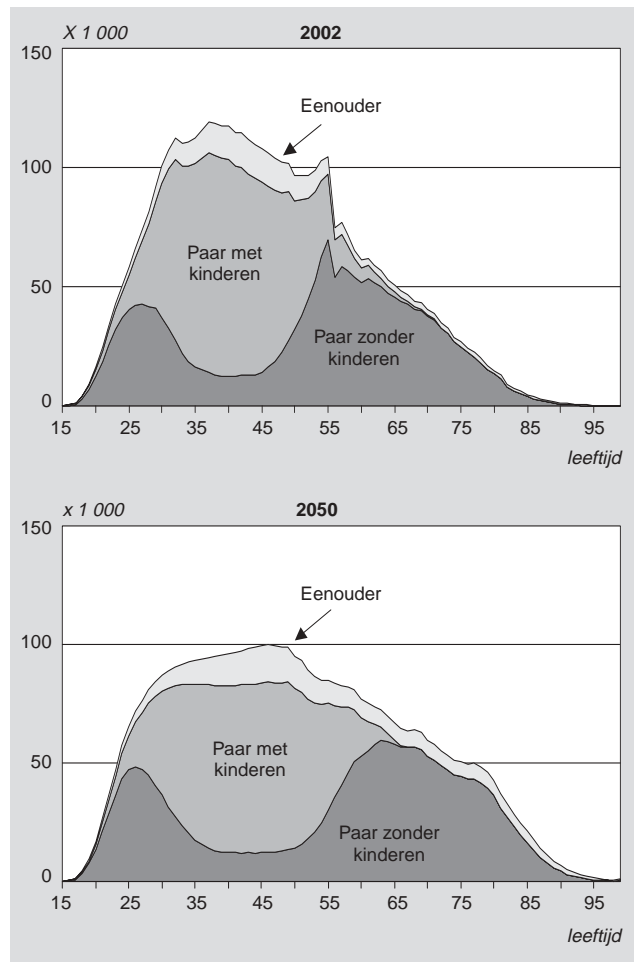
Gezinnen worden vaak getypeerd aan de hand van gezinsfasen. Zo onderscheidt Glick (1947) de volgende fasen. De eerste gezinsfase is de kinderloze fase, het tijdvak tussen samenwonen en de geboorte van het eerste kind. Vervolgens belandt het gezin in de 'expansieve fase', ofwel de fase van gezinsuitbreiding tussen de geboorte van het eerste en het laatste kind. Uit De Jong (2000) blijkt dat deze fase tegenwoordig ongeveer vier jaar duurt. Nadat alle kinderen zijn geboren, bevindt het gezin zich in de stabiele fase. Deze fase eindigt zodra het eerste kind het huis verlaat, waarna het gezin de fase van gezinsinkrimping doorloopt. Als het laatste kind het huis heeft verlaten, breekt de fase van 'empty nest' aan. Deze fase komt ten einde wanneer een van de ouders komt te overlijden.

Hoeveel gezinnen zich in de eerste (kinderloze) fase, de tweede tot en met de vierde fase (gezin met kinderen) en de laatste fase ('empty nest') bevinden, kan worden afgeleid uit *grafiek 9*. Deze grafiek toont paren met en zonder thuiswonende kinderen en eenouders voor 2002 en 2050. Tussen de 15 en 30 jaar verlaten kinderen het ouderlijk huis en gaan ze alleen- of samenwonen. Tot de 25-jarige leeftijd bevinden de meeste paren zich in de kinderloze fase. Op hogere leeftijden daalt het aantal paren zonder kinderen en neemt het aantal paren met thuiswonende kinderen snel toe. Rond de leeftijd van 40 jaar vormt het aantal kinderloze paren het kleinste aandeel. Vervolgens stijgt het aantal kinderloze paren weer, doordat de kinderen het ouderlijk huis verlaten. De kinderloze paren boven de veertig bevinden zich merendeels in de 'empty nest'-fase. Niet bij alle kinderloze paren is echter sprake van een 'empty nest': zo'n 5 à 10 procent van de vrouwen van de generaties die momenteel ten minste 40 jaar oud zijn, blijft namelijk uiteindelijk kinderloos. Rond de leeftijd van 55 jaar vormt het aantal paren met een 'empty nest' het grootste aandeel. Daarna daalt het aantal paren zonder kinderen weer, doordat veel paren dan uiteenvallen door sterfte van een van de partners. Tussen 30- en 50-jarige leeftijd worden de meeste eenoudergezinnen aangetroffen. Deze gezinnen ontstaan (vooral) door relatieontbinding, meestal als gevolg van scheiding en minder vaak door sterfte van een van de partners.

In 2050 zijn er duidelijke veranderingen zichtbaar in het leeftijds patroon van gezinnen in de 'empty nest'-fase. De veranderingen in het leeftijds patroon van gezinnen in de kinderloze fase zijn daarentegen gering. De leeftijden waarop veel paren zich in de 'empty nest'-fase bevinden, zijn in vergelijking met 2002 duidelijk hoger. Rond de leeftijd van 65 jaar bereikt in 2050 het aantal vrouwen in de 'empty nest'-fase het maximum, tien jaar later dan op

dit moment. De verklaring voor deze hogere leeftijd ligt in het toenemende uitstel van het moederschap gedurende de afgelopen decennia. In 1975 waren vrouwen gemiddeld 25 jaar bij de geboorte van hun eerste kind, tegen 29 jaar in 2002. Verder uitstel van het moederschap wordt niet verwacht, wat betekent dat het leeftijds patroon van de kinderloze fase niet verder naar hogere leeftijden zal verschuiven. Het proces van uitstel van moederschap in de afgelopen decennia leidt in de toekomst echter wel tot een verschuiving van de 'empty nest'-fase naar hogere leeftijden van de moeder.

9. Gezinnen met en zonder kinderen naar leeftijd referentiepatroon¹⁾



¹⁾ Bij paren is de vrouw de referentiepersoon.

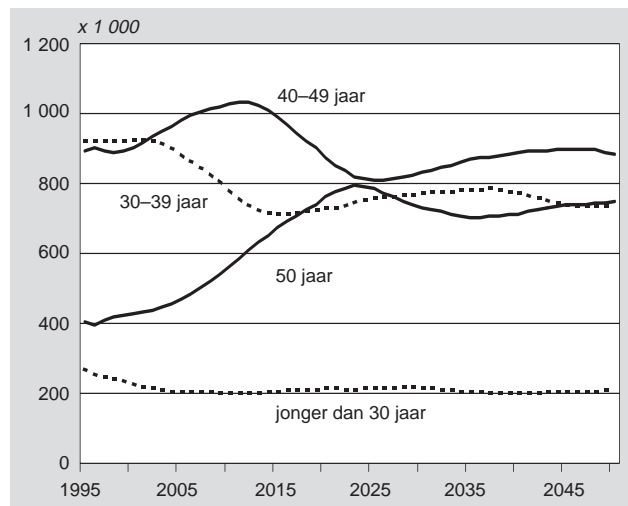
7. Leeftijd moeder en jongste kind

In de vorige paragraaf is ingegaan op de overgangen tussen de gezinsfasen 'kinderloos', 'met kinderen' en 'empty nest'. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de fase waarin kinderen in het gezin aanwezig zijn, waarbij in het bijzonder wordt gekeken naar leeftijd van de moeder en dat van het jongste kind. *Grafiek 10* toont voor de periode 1995–2050 in hoeverre vrouwen in verschillende leeftijdsklassen de zorg voor thuiswonende kinderen dragen. De meest opvallende wijziging is dat de komende twee decennia steeds meer vrouwen op hogere leeftijden nog thuiswonende kinderen hebben. Het aantal moeders van 50 jaar en ouder met thuiswonende kinderen stijgt fors, van ruim 400 duizend in 2002 naar bijna 800 duizend in 2025. Ook het aantal moeders tussen de 40 en 50 jaar met thuiswonende kinderen neemt toe, van ongeveer 900 duizend in 2002 naar een miljoen rond 2015. Hierna treedt echter een daling op, tot driekwart miljoen in 2025. Ook voor moeders tussen de 30 en 40 jaar met thuiswonende kinderen geldt een daling. Deze treedt echter de komende jaren al op: van ongeveer 900 duizend naar 700 duizend in 2015. Het aantal moe-

ders jonger dan 30 jaar met één of meer thuiswonende kinderen neemt de komende jaren daarentegen nauwelijks af. In het verleden heeft in deze leeftijdsgroep al een belangrijke daling plaatsgevonden, van een half miljoen in 1970 naar circa 200 duizend in 2002.

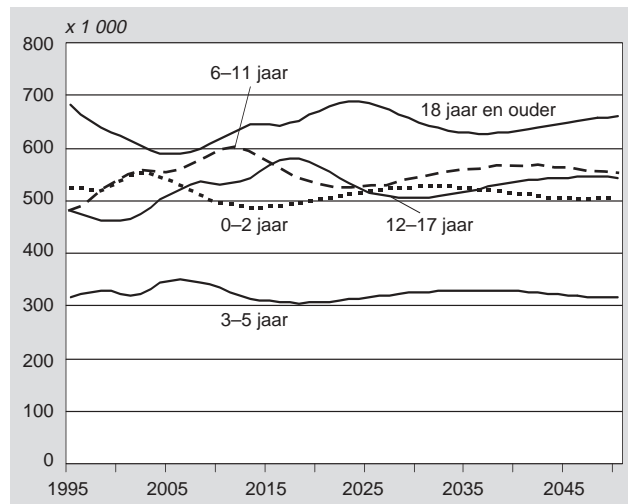
De afgelopen drie decennia en de komende twee decennia worden dus gekenmerkt door een belangrijke verschuiving van het ouderschap naar hogere leeftijden. In het verleden kwam dit tot uitdrukking in een daling van het aantal moeders jonger dan 30 jaar (en uiteraard een stijging van het aantal moeders op hogere leeftijden). In de komende decennia houdt deze verschuiving een daling in van het aantal moeders in de leeftijdsklasse 30 tot 40 jaar met thuiswonende kinderen, en een stijging van het aantal moeders in de leeftijdsklassen 40–49 jaar en (vooral) 50 jaar en ouder met thuiswonende kinderen.

10. Moeders met thuiswonende kinderen naar leeftijd moeder



In het algemeen geldt dat hoe ouder een kind is, hoe minder zorg het van de moeder (en de vader) nodig heeft. *Grafiek 11* laat de ontwikkeling zien van het aantal moeders naar leeftijd van het jongste thuiswonende kind. Hieruit blijkt dat de veranderingen in de aantallen vrouwen met een jongste kind dat jonger is dan 5 jaar in de periode 2002–2050 vrij gering zijn, hoewel de komende tien jaar sprake is van een daling met ongeveer 75 duizend moeders. De geringe veranderingen worden veroorzaakt doordat de leeftijd bij de geboorte van het eerste (en volgende) kind(eren) in de toekomst nauwelijks nog verandert. In de hogere leeftijdsklassen van het jongste kind gaan de veranderingen in een andere richting. Het aantal moeders met een jongste kind in de basisschoolleeftijd stijgt tot 2010 licht, met ongeveer 50 duizend. Een

11. Moeders naar leeftijd jongste thuiswonende kind



sterkere stijging geldt voor moeders met een jongste kind in middelbare-schoolleeftijd (ruim 100 duizend in de komende 15 jaar). Het aantal moeders met een jongste kind van 18 jaar of ouder neemt in de periode 2005–2025 met zo'n 100 duizend toe.

8. Bijdrage alleenstaanden aan groei aantal huishoudens

De toename van het aantal huishoudens in de eerste helft van deze eeuw kan vrijwel volledig worden toegeschreven aan de groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. Ter verklaring is al gewezen op de verwachting dat in de toekomst steeds meer mensen ongehuwd gaan samenwonen. Deze samenwonenrelaties worden vaker verbroken dan de relaties van gehuwde stellen. Het (tijdelijk) alleenwonen na het verbreken van een samenwonenrelatie zal daarmee dus ook vaker voorkomen. Gedragsveranderingen zijn echter minder belangrijk dan wijzigingen in de omvang en samenstelling van de bevolking: gedragsveranderingen verklaren zo'n 40 procent van de huishoudensgroei in de komende halve eeuw. Vooral de vergrijzing van de bevolking is een belangrijke oorzaak van de toekomstige groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. Dit komt tot uitdrukking in *grafiek 12*, waarin voor de perioden 2002–2025 en 2025–2050 de groei van het aantal huishoudens naar type huishouden en leeftijd van de referentiepersoon is weergegeven.

In de leeftijdsklasse 65 jaar en ouder treedt de komende kwart eeuw een belangrijke toename op van het aantal alleenstaanden. Deze toename is vooral het gevolg van de vergrijzing. Ook in de leeftijdsklasse 45–64 jaar neemt het aantal alleenstaanden fors toe, maar in deze leeftijdsklasse spelen gedragsveranderingen de hoofdrol: 60 procent van de toename van het aantal alleenstaanden in deze leeftijdsklasse komt voort uit gedragsveranderingen en 40 procent uit de leeftijdsopbouw. In de leeftijdsklasse 15–44 jaar is sprake van een zeer geringe stijging van het aantal alleenstaanden tussen 2002 en 2025. De bijdrage van de leeftijdsklasse jonger dan 25 jaar aan de huishoudensgroei tot 2025 is zeer beperkt. Voor de leeftijdsklasse 25–44 jaar geldt zelfs een negatieve bijdrage: het aantal paren zonder kinderen neemt licht af en het aantal paren met kinderen daalt fors. Ook in de leeftijdsklasse 45–64 jaar neemt het aantal paren zonder kinderen af. Hier staat tegenover dat het aantal paren met kinderen juist toeneemt. Dit hangt samen met de genoemde verschuiving van het ouderschap naar hogere leeftijden. In de leeftijdsklasse 65 jaar en ouder, ten slotte, is sprake van een aanzienlijke stijging van het aantal paren zonder kinderen. Het gaat hierbij om gezinnen in de zogenaamde 'empty nest' fase.

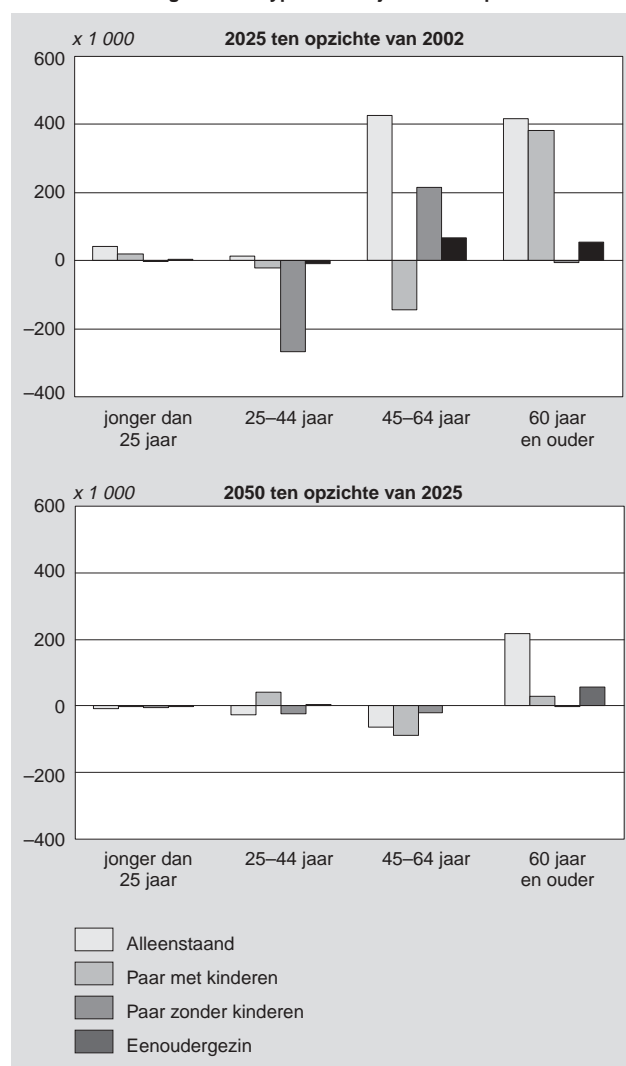
Tussen 2025 en 2050 zal amper sprake zijn van huishoudensgroei. Alleen onder de 65-plussers zal het aantal alleenstaanden, in samenhang met de vergrijzing, nog beduidend toenemen.

Literatuur

Glick, P.C., 1947, The family life cycle. *American Sociological Review* (12), blz. 164–174.

Graaf, A. de, en L. Steenhof, 1999, Relatie- en gezinsvorming van generaties 1945–1979; uitkomsten van het Onderzoek Gezinsvorming 1998. *Maandstatistiek van de Bevolking*, december 1999, blz. 21–37. CBS, Voorburg/Heerlen.

12. Huishoudensgroei naar type en leeftijd referentiepersoon ¹⁾



¹⁾ Bij paren is de vrouw de referentiepersoon.

Jong, A. de, 2000, Jonge moeders zijn steeds ouder. *Maandstatistiek van de Bevolking*, november 2000, blz. 27–31. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, en M. van Huis, 2003a, Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat. *Bevolkingstrends* (51)2, blz. 66–74. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, en M. van Huis, 2003b, Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie. *Bevolkingstrends* (51)2, blz. 59–65. CBS, Voorburg/Heerlen.